

התנועות הציוניות גורמים לצמיחת תנועות לאומיות יהודיות:

הצלחתן של תנועות לאומיות באירופה - במאה ה-19 פעלו באירופה תנועות לאומיות שונות שמטרתן הייתה לאחד את העם סביב מאפיינים משותפים (אתניים או פוליטיים) ולאבק על מנת להגיע לריבונות ועצמאות. אחת הדוגמאות הבולטות ביותר המבטאת את רוח התקופה הייתה מהפכת " אביב העמים " - גל של התקוממויות ומהפכות לאומיות באירופה בין השנים 1849- 1848. סיבות לאביב העמים היו שונות ממדינה למדינה, אך המשותף ביניהן היה: רצון לאיחוד, התפתחות רגשות לאומיים ורצון להשתחרר משלטון של מעצמה.

התנועה הלאומית הציונית שאבה השראה מהצלחותיהן של התנועות הלאומיות השונות (גרמניה, איטליה, פולין) ובעקבות הצלחתן והגעתן לעצמאות, שאפה התנועה הציונית להקים מדינה ולאחד את העם היהודי כלאום בטריטוריה עצמאית.

האכזבה מן האמנציפציה והתגברות האנטישמיות – לאחר קבלת האמנציפציה, היו היהודים בטוחים שכעת הדרך סלולה, והם יוכלו להשתלב בחיי החברה באופן מלא, במערב ובמרכז אירופה יהודים רבים ויתרו על זהותם ועל תרבותם על מנת להשתלב בחברה הנוכרית, למרות שמבחינה משפטית זכו היהודים לשוויון זכויות, בפועל נתקלו היהודים במחסומים ולא פעם נדחו ע"י הסביבה. כתוצאה מכישלון האמנציפציה, החלה להתעורר בקרב היהודים שהתפכחו מחלומם על חיים כשוויים באירופה, ההבנה שנותרה להם רק אפשרות אחת – לעזוב אותה, ולפעול להקמת מדינה ליהודים.

האנטישמיות המודרנית -מרכיב נוסף שסייע לצמיחתה של הלאומיות היהודית היה האנטישמיות המודרנית. בעבר האנטישמיות כלפי היהודים הייתה מבוססת על מניע דתי (היהודים נתפסו כאלו שרצחו את ישו), ובתקופות מאוחרות נוסף גם מניע כלכלי שהיהודים עסקו בהלוואה בריבית ונתפסו כמי שמנצלים את הגויים.

במאה ה-19 התפתחה כלפי היהודים שנאה מסוג חדש - על רקע חברתי וגזעי. לא כמו האנטישמיות בעת העתיקה, שממנה יהודים יכלו להימנע ע"י המרת דתם, על פי האנטישמיות המודרנית יהודי נשאר יהודי לא משנה מה יעשה. להיות יהודי זה בדם ובגזע - ואי אפשר לברוח מזה, לא ע"י המרת הדת ולא ע"י שום דבר אחר. יהודי נשאר יהודי לא משנה מה יעשה.

האנטישמיות המודרנית, זירזה את צמיחת הלאומיות היהודית משום שהם הבינו שאין להם לאן לברוח. המרת דתם לא תשנה את טבעם ואת גזעם היהודי, ולכן הם הגיעו להבנה שיש רק פתרון אחד והוא הקמת תנועה לאומית יהודית שתפעל להקמת מדינה ליהודים, בה יוכלו לחיות ללא שינאה כלפיהם.

תהליך החילון – במהלך המאה ה-19 יהודים רבים באירופה זנחו את האמונה הדתית והפכו לחילונים. תופעה זו נגרמה במידה רבה בעקבות קבלת האמנציפציה, ומעבר יהודים לעיר הגדולה, תוך השתלבות בחיי החברה הכללית.

לאורך ההיסטוריה, היהודים האמינו שהגלות היא עונש על חטאי העם היהודי בעבר, ואסור להם לסיים אותה בעצמם, הם התבססו על הגמרא במסכת כתובות דף קי"א, בה מתואר שה' השביע את הגולים שלא יעלו בחומה (שלא ינסו לחזור לארץ ישראל), היהודים האמינו בגאולה ניסית שתעשה על ידי ה', כלומר שהמשיח יגיע ויחזיר אותם לארץ ישראל. **כל עוד האוכלוסייה היהודית באירופה הייתה דתית, אמונתם מנעה מהם לפעול לחזרה לארצם. כאשר החילון החל להתפשט בקרב אוכלוסייה זו, היה מקום לרעיונות מודרניים של ציונות וחזרה עצמאית לארץ ישראל, בלי להמתין לגאולה ניסית.**

זיקה לארץ ישראל – העם היהודי שמר לאורך הדורות ובכל מקומות גלותו על זיקה לארץ ישראל, אשר באה לידי ביטוי בתפילה לשוב לציון ובאזכורה של ארץ ישראל באירועים שונים. לפי המסורת הדתית, הגלות היא מצב זמני שבסופו תבוא הגאולה והעם היהודי ישוב לארצו.

חיבור כל הגורמים שהביאו להתעוררות לאומית בקרב היהודים בתוספת הזיקה ההיסטורית של היהודים לארץ ישראל הביאו להקמתן של תנועות לאומיות יהודית.